

## SARF AKDİNDE GERÇEKLEŞEN İŞLEMLERİN FIKHİ DURUMU

Arif ATALAY\*

### Öz

Toplum canlı bir varlıktır, sürekli bir hareketlilik içindedir ve bu canlılığı sağlayan önemli unsurlardan biri de ekonomidir. Ekonomiye hareketli kılan can damarlarından birisi de piyasadaki para akışı yani *sarf akdinde gerçekleşen işlemlerdir*. Sarf akdinde gerçekleşen işlemlerin akümülatörü de paradır. Paranın özellikleri; bütün toplumlarda yapılan mübadelelerde herkes tarafından kabul edilebilen, kendisine has özellikleri ve itibari değeri olan bir değişim aracı olmasıdır. Aslı itibariyle para toplumda mal ve hizmet satın alma işlemlerinin daha kolay ve hızlı sağlanması sebebiyle genel itibariyle kabul görmüştür. Paranın piyasaları canlandırma, iktidar sahibi olma, gelir dağılımını etkileme ve benzeri birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Para; homojen, kolayca taklit edilemeyen, herkes tarafından tanınabilen, küçük parçalara bölünebilen, zahmetsizce el değiştirebilen, dayanıklı maddelerden yapılan, herkes tarafından kabul edilen, doğada yeterli miktarda ham maddesi bulunan, rahatlıkla standardize edilebilen özellikte olmalıdır. Paranın parayla satılması işlemine sarf akdi denilir. Sarf akdiyle ilgili olarak iki temel unsur önem arz etmektedir. Bunlardan biri; miktarların “*mislen bimislin*” yani eşit miktarlarda ve “*yeden bi yedin*” yani peşin olarak satılmasıdır. Böylece sarf akdi “*bat bir akid*” olmuş olur. Bir diğer unsur da “borcun borçla satışı” konusudur. Sarf akdi yapan tarafların akid meclisinden ayrılmadan önce bedelleri kabzetmeleri sarf akdinin sıhhati bakımından şart koşulması nas ve icma ile sabittir. Aksi halde akid batıl olur. Zira zimmettekinin zimmettekiyle –borcun borçla- satışı olur. Sarf akdinde her iki bedel de hazır

\* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi aatalay@agri.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-4765-455X> Ağrı, Türkiye.

bulunmalıdır. Bu bağlamda günümüzde gerçekleşen sarf işlemlerinden “forex” ve “kaldıraçlı (marjlı) forex işlemleri hakkında da bir değerlendirmede bulunmak önem arz etmektedir. Araştırmamız yapılırken; “karşılıklı rızanın gerçekleşmesi,” “alışverişin helal, faizin haram olması” ilkeleri ve gerçekleştirilen işlemlerin dünyevi karşılığıyla birlikte uhrevi cezasının da bulunduğu dikkate alınmıştır. Araştırmamızın ilk bölümünde *paranın tanımı, paranın özellikleri ve fonksiyonları*, ikinci bölümünde *sarf akdi ve sarf akdinde gerçekleşen işlemler* ele alınarak *sonuç* bölümüyle makalemiz son bulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Para, Sarf akdi, Döviz İşlemleri, Nesie, Borç.

## **Fiqhal Status of Transactions in Exchange Contract**

### **Abstract**

Society is a living entity, it is in constant motion, and one of the important elements that provide this vitality is the economy. One of the lifebloods that keep the economy active is the money flow in the market, that is, the transactions that take place in the currency sales transactions. The accumulator of transactions is realized in the contract of currency sales transactions. The most prominent features of money; It is a medium of exchange that can be accepted by everyone in exchanges made in all societies, has its characteristics and nominal value. The money; It is possible to define it as “a tool accepted by the general public that measures the value of goods and services, facilitates their exchange and serves to store wealth.” Money has many functions such as stimulating markets, gaining power, influencing income distribution, and so on. The object that will be money must have some properties; It should be homogeneous, not easily imitated, recognizable by everyone, be able to be divided into small pieces, easily changed hands, made of durable materials, accepted by everyone, the raw material should be in sufficient quantity in nature, it should be easily standardized. The process of selling money for money is called a sarf contract. There are two basic elements of importance regarding the consumable contract. It is the sale of the amounts as "mislen bimislin", that is, in equal amounts, and "yeden bi yedin", that is, in cash. Thus, the contract of sarf becomes a "confirmed contract". Another important element is the issue of “sale of debt with debt”. It is stipulated in terms of how and the validity of the consumption contract

with the consensus and agreement that the parties making a consumption contract must collect the costs before leaving the contracting council. Otherwise, the contract will be invalid. Because the embezzler can be sold with the embezzler. Both costs must be present in the contract of consumption. In this context, it is important to assess “forex” and “leveraged (margin) forex transactions, which are among the consumption transactions realized today. The principles of "actualization of mutual consent", "the fact that shopping is halal and interest is haram" and the otherworldly punishment are taken into account along with the worldly equivalent of the transactions. In the first part of our research, the definition of money will be explained, in the second part, the transactions that are permissible in the spending contract will be evaluated, in the third part, the transactions that are prohibited in the spending contract will be discussed and our article will end with the conclusion part.

**Keywords:** Money, Consumables, Foreign Exchange Transactions, Nesie, Debt.

### Giriş

Dünyanın her yerinde ve hangi zamanda olduğuna bakılmaksızın bütün çağlarda sarf işlemleri gerçekleşmiştir. İlk dönemlerde; eşya ile eşyanın değişimi olarak tezahür ederken sonraki dönemlerde altın ve gümüş, dinar ve dirhem, günümüzde de döviz işlemleri gibi olarak farklı formatlarda kendini göstermektedir. Elektronik ticaretin yaygın olduğu bu günlerde de hesapta temsil edilerek gerçekleşen sarf işlemleri ileriki dönemlerde dijital bir yapıya bürünerek devam etmesi durumunda da daha farklı bir formatta işlem görebilir. Ancak sarf işlemleri kendi temel prensipleri dairesinde vaz geçirmezliğini koruyacaktır.

Her toplum bir diğerinden farklıdır, dolayısıyla ekonomik aktivitelerinde ana unsur olan para birimleri de farklıdır. Zira her toplum kendi varlık ve kültürlerini temsil eden ve iktisadi güçlerini yansıtan para birimleri kullanmaktadır; buna bağlı olarak da etkin olan ekonomik gücü ellerinde bulundurma gayretindedirler. Hangi toplumun ekonomik gücü dünyaya hâkim olursa sarf işlemlerinde gerçekleşen işlemlerin de prensiplerini o toplumun ekonomik yapısı belirler. Şayet İslam ekonomisi güçlü olursa klasik ya da elektronik hangi ortam olursa olsun piyasadaki sarf işlemlerindeki prensiplerde İslam'ın ekonomik yapısı etken olur.

Her para birimi ait oldukları toplumun siyasetinin, teknolojisinin ve ekonomisinin güçlü olduğu kadar güçlüdür. Kıymeti ona göre artar ya da azalır. Paranın farklı para birimleriyle yapılan döviz işlemleri İslam hukukunda “sarf akdi” olarak değerlendirilmektedir (Çeker, 2016: 129). Döviz işlemleri bir başka deyişle sarf akdi işlemleri İslam’ın diğer alanlarında olduğu gibi başı boş bırakılmamış birtakım esaslar dahilinde disipline edilmiştir. Bu disiplininin sınırları daha çok İslam hukukunun ikinci ana kaynağı olan sünnet tarafından belirlenmiştir. Konuyla ilgili bütün hadislerde sarf akdiyle ilgili olan cevazlar ve yasaklamalar aynı zamanda döviz işlemlerinde teslim ve tesellümün nirengi noktasını oluşturmaktadır.

Gümüz küresel dünyasında kaçınılmaz olarak ticari işlemler de küreselleşmiştir. Bu şartlar hızlı bir şekilde para mübadelelerini yani sarf akdini de beraberinde getirmektedir. Bu tür değişim işlemleri kimi zaman anlık olarak meydana gelmektedir. Bu sebeple içinde bulunduğumuz sürecin nesnel dinamikleri iyi tahlil edilmezse İslam hukuku dinamiklerinin günümüzle buluşturulması sıkıntıya düşer.

İslam hukukunda parayla paranın satışının *بِأَيِّ يَدٍ* “yeden bi yedin” olarak derhal gerçekleşmesi ilkesinin önemi günümüzde daha büyük anlam kazanmaktadır. Çünkü günümüz küresel para piyasalarında paranın değeri anlık olarak yükselmekte veya düşmektedir. Bir saniye önce üç liraya almış olduğunuz yabancı para birimi bir saniye sonra beş liraya çıkabilir; ya da tam tersi bir saniye önce üç liraya almış olduğunuz yabancı para birimi bir liraya düşebilir. Bu durumda ilerleyen konularımızda ayrıntılarıyla ele alınacağı gibi “yeden bi yedin”, “mislen bi mislin” olmanın önemi daha da belirgin hale gelmektedir.

Sarf akdinin temel nesnesi olan paranın mahiyetini, özelliklerini ve fonksiyonlarını ortaya koymamız konunun izahı açısından önem teşkil etmektedir.

Konu hakkında Orhan Çeker’in 1994 Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nde “*Mecelle’de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz*” çalışmamıza benzer ve çalışmamızda atıfta bulunduğumuz bir makalesi bulunmaktadır. Cemil Liv’in Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nde 2019 yılında ya-

yınlanmış “*İnternet Bankacılığı Aracılığıyla Gerçekleştirilen Sarf Akdinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi,*” ve M. Hadi Turan’ın 2017 tarihli e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi’nde “*İslam Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı*” isimli bir makale bulunmakla birlikte içerik olarak çok farklı bir yapıdadır. Bütün bunlarla birlikte içerik bakımından bizim çalışmamıza uygun müstakil bir esere rastlanmamıştır. Bu çalışmanın yukarıda ismini zikrettiğimiz çalışmalardan farkı banka veya bankacılık işlemleri kapsamında değerlendirilmemesidir. Bununla birlikte bir yüksek lisans ve doktora tezi gibi geniş de tutulmamıştır. Araştırmanın konusu klasik kaynaklarda sarf akdi farklı pek çok yerde bulunmakla birlikte bu çalışma geçmişin tekrarıdır ibaret değildir. Zira adı ve uygulanış şekli farklı olmakla birlikte günümüz modern ekonomik unsurlarının prensipleri İslam hukukunda da bulunmaktadır. Çünkü İslam ve dolayısıyla İslam hukuku evrensel bir yapıya sahiptir. Ancak örf ve adetlere dayanan uygulamalar ve hükümler evrenselliğin dışında mahalli olabilirler ve zamanın değişmesiyle de değişime tabi olurlar. Evrensellik ilkesi, ilerleyen konularımızda somut olarak görüleceği gibi, sarf akdinde gerçekleşen işlemler için de söz konusu olan bir durumdur.

### 1. Para

İktisatçılar, taşıması gereken özellikleri ve fonksiyonları dikkate alarak farklı para tanımları yapmışlardır. Paranın en belirgin özelliği bütün toplumlarda yapılan mübadelelerde herkes tarafından kabul edilebilen (Kefrâvî, ty.: 13; Üstünel, 1975: 17; Orhan, Osman Z. & Seyfettin Erdoğan, 2007: 7), kendisine has özellikleri ve itibari değeri olan bir değişim aracı olmasıdır (Kefrâvî, ty.: 13). Para ya da nakit; Euro, Dolar, Dinar, Riyal, Dirhem, altın, gümüş gibi bütün paraların genel ismidir (Çeker, 1994: 100). İster deniz kabuğu ister taş ister altın isterse kâğıt formunda olsun her ekonomide paradan hesap birimi, değişim aracı ve değer saklama aracı olma fonksiyonlarını taşıması beklenir (Frederich S. Mishkin, 2001: 50). Para, mal ve hizmet karşılığı yapılan ödemelerde ya da borçların geri ödenmesinde kullanılan herkes için değerli olan bir nesnedir (Mishkin, 2001: 48). İtibari değeri olan; senet, çek ve

pullar da ödeme aracı olarak kullanılması hasebiyle para kapsamında değerlendirilir. (Çeker, 1994: 100)

Paranın birçok tanımı yapılmış olmakla birlikte burada genel kabul görmüş olan parayı; “*mal ve hizmetlerin değerlerini ölçen, bunların değişimini kolaylaştıran ve servet saklamaya yarayan, toplumun geneli tarafından kabul görmüş bir araç* (Tunay, Kâşif Batu, 2014: 92),” şeklinde tanımlamak mümkündür.

### **1.1. Paranın Fonksiyonları**

Paranın fonksiyonları hakkındaki bilgiler klasik İslam hukuku kaynaklarında açıkça yer almamaktadır. Ancak bu, paranın tanımı olmadığı anlamına gelmez; ilerleyen konularımızda da yeri geldikçe değineceğimiz gibi paranın fonksiyonları dolaylı ve farklı ifadelerde geçmektedir.

Paranın piyasaları canlandırma, iktidar sahibi olma, gelir dağılımını etkileme (Parasız, İlker, 2005: 9) ve benzeri birçok fonksiyonu olmakla birlikte belli başlı fonksiyonlarını üç ana başlık altında toplamamız mümkündür.

#### **1.1.1. Değer Ölçüsü ve Hesap Birimi Olması**

Para hakkında öteden beri bilinen en temel fonksiyon; sorumlulukların, mal ve hizmetlerin ölçüldüğü sayısal bir ölçü birimi olmasıdır. Para cinsinden mal ve hizmetler için ortaya konulan değere de “fiyat” denilir (Özyurt, Hasan, 2003: 29). Paranın hesap birimi olma fonksiyonundan maksat; mal ve hizmetlerin fiyatlandırılmasında ölçünün bir para birimi olmasıdır. Para bu şekilde bir ödeme aracı görevini gören, malların mallarla fiyatının belirlenmesinde kullanılan bir ölçüdür (Ertuğrul, 1994: 4).

#### **1.1.2. Mübadele Aracı Olması**

Paranın mübadele aracı olması, mal ve hizmetlerin sağlıklı bir şekilde alımının para vasıtasıyla yapılacağını ifade etmesi (Öçal ve Çolak, 1999: 4) paranın ilk ve asli fonksiyonudur. Böylece para insanoğlunun ihtiyacını gidererek mal ya da hizmetlerin elde edilmesinde bir değişim aracı rolünü üstlenir. Paranın kullanımıyla birlikte bir mal veya hizmetin başka bir mal veya hizmetle trampasına dayalı bir ödeme

şeklinin sebep olacağı karmaşanın yaşanması önlenmiş olur. Bu tür bir uygulama da onun herkes tarafından kabul edilmesiyle mümkün olur (Mishkin, 2001: 49).

### 1.1.3. Değer Saklama Aracı Olması

Paranın değer saklama aracı olabilmesi için etken olan durum kendisinin değer kaybetmemesidir. Paranın değerini koruması veya değerini yükseltmesi değer saklama aracı olması bakımından dikkate alınması gereken bir durumdur.

Bireyler ihtiyaçlarından daha fazla paraya sahip oldukları ya da gelecekte daha iyi bir yaşam sürmeyi hedefledikleri zaman mevcut ihtiyaçlarını erteleyerek ellerindeki parayı bugün tüketmek yerine tasarruf etmeyi tercih edebilirler (Orhan, & Erdoğan, 2007: 7). Tek bir mala hesap birimi fonksiyonunun yüklenmesi bilgi düzeyinde büyük bir tasarrufa yol açar. Bireylerin mallarını parayla değiştirmeleri ve bu parayı hemen harcamayarak ellerinde tutmaya başlamaları sonucu paranın değer saklama fonksiyonu ortaya çıkmıştır. Paranın bu şekilde tutulması bir satın alma gücü depolaması demektir (Paya, 2002: 16). Diğer taraftan paranın vadeli işlemlerde de bir ödeme aracı işlevini görebilmesi için zaman içinde değerinde önemli oynamaların olmaması ve değerini muhafaza etmesi esastır (Jevons, William Stanley, 2018: 13). Ancak İslam hukukunda para için vadeli işlemler söz konusu değildir; tarafların akid meclisinden ayrılmadan önce bedelleri karşılıklı teslim etmeleri nas ve icma ile sarf akdinin sıhhati açısından şarttır (İbn Kudâme: IV/354; VI/113; Şâfiî, 1961: III/30; Tesûlî, 1991: II/54; Adevî, ts.: II/129).

### 1.2. Paranın Özellikleri

Paranın sahip olması gereken birtakım özellikler vardır. Bu özellikleri maddeler halinde kısaca aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

- 1) Para olarak kabul edilen değerlerin tamamının homojen olması gerekir.
- 2) Para kolayca taklit edilememelidir. Para olarak kullanılan ödeme araçları herkes tarafından tanınabilir nitelikte olmalıdır. Böylece sahte ödeme araçlarının önüne geçilmiş olmalıdır.

3) Para en küçük birimdeki alışverişlerde dahi kullanılacağından, küçük parçalara bölünebilmelidir. Böylece her tür satın alma işini yürütebilecek kabiliyette olmalıdır.

4) İyi bir paranın taraflar arasında zahmetsizce el değiştirebilmesi, kolayca taşınabilir olmasına bağlıdır.

5) Fiziksel kullanım için tasarlanan paranın uzun süre kullanılabilir nitelikte dayanıklı maddelerden yapılması gerekir. Çünkü dayanıksız maddelerden yapılan ödeme aracı birçok defa ticari işlemlerde kullanılamaz (Orhan ve Erdoğan, 2002: 5-6; Mishkin, 2001: 50).

6) Paranın ekonomik işlemlerde kullanılabilmesi herkes tarafından kabul edilmesine bağlıdır.

7) Para olarak kullanılacak ham madde doğada yeterli miktarda olmalıdır.

8) Paranın değerinin saptanmasını kolaylaştırmak için rahatlıkla standardize edilebilmesi gerekir (Mishkin, 2001: 50).

## 2. Sarf Akdi

Fıkıhta satım akdinin bir türü olarak değerlendirilen sarf akdi (Serahsi, 1983: XIV/2) sözlükte; değiştirmek, çevirmek, fazlalık anlamlarına gelir. Mecelle md. 121’de ise sarf; “nakdi, nakde bey’ etmektir ki, Türkçe “akçe bozmak” tabir olunur” (Ali Haydar Efendi, I/224), şeklinde tanımını bulmaktadır. Yani sarf akdi; paranın parayla satılması işlemidir (Mevsilî, 1951: II/39).

Ekonomide fiyat farkıyla para bozan; altın, gümüş ve benzeri değerli maddeleri alıp satan kimselere sayrafî ya da sarraf denilir (Bayındır, 2005: 33). Sarraflar İslam tarihinde bir çeşit bankacılık görevini yerine getirmişlerdir. Tacirler, ülkeler ve yerleşim merkezleri arasında güvenli olarak para naklinin yapılmasını sağlamakta ve bunun için de “süftece” uygulamasından faydalanmaktaydılar (Salih, 1953: 264). Süftece ise; yol tehlikesinden emin olmak için başka bir yerleşim yerinde teslim almak üzere verilen borcu temsil eden evraktır (Mevsilî, 1951: II/33; Bilmen, 1986: IV/287).



Sarf akdiyle ilgili olarak iki temel unsur önem arz etmektedir. Bunlardan biri; miktarların misli misline yani eşit miktarlarda ve “yeden bi yedin” yani peşin olarak satılmasıdır. Böylece sarf akdi “kesinleşmiş bir akid” olmuş olur. Bir diğer önemli konu da “borcun borçla satışı”dır. Bu her iki konu aynı zamanda ribevî malların alışverişinde de dikkate alınan temel ölçü birimidir (Ribevî malların alışverişini ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kudâme, 1992: IV, 136; İbn Hazm, ty.: IX/502, 503; İbn Rüşd, 1997: II/157, 158; İbn Nüceym, 1311: VI/136, 137; Senhûrî, 1990: III/178-182).

### 2.1. Bedellerin Eşit Miktarlarda ve Peşin Olması

Sarf akdi bağlayıcı olan bir akittir (İbn Nüceym, 1967: 210). Yani tek taraflı olarak bozulamaz. Para karşılığında para satışının caiz olmasının temeli Resulullah'tan (s.a.v) rivayet edilen Bâki hadisine dayandırılmaktadır. Bu hadiste Abdullah b. Ömer şöyle demektedir: “*Biz Bakîde deve satıyorduk. Dinar karşılığında satıp dirhem alıyorduk; dirhem karşılığında satıp dinar alıyorduk. Bu konu hakkında Nebiye (s.a.v) sordum: Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: Ayrılırken aranızda alacak verecek kalmamak üzere, günün fiyatı ile (dinar veya dirhem) almanda bir sakınca yoktur*” (Ebû Dâvud, “Buyû ve'l-İcâre”, 14; Nesâî, “Buyû”, 52; Şevkânî, 1993: V/156).

Sarf akdinin sıhhati için taraflar akit meclisinden ayrılmadan önce bedellerin teslim alınması zorunluluktur (Serahsî, 1983: XIV/3; Nevevî, 2003: X, 100); aksi halde bu akid batıl olur (Nüceym, 1993: 210). Zira zimmettekinin zimmetteki ile – borcun borçla- satışı olur. Borcun borçla satışı olmaması için sarf akdinde her iki bedel de hazır bulunmalıdır (Mevsilî, 1951: II/41; İbnü'l-Hümâm, ty.: VI/524; Haskafi, ty.: II, 47; Sübeytî, 1990: 652, 653). Çünkü konu sarf akti olunca bu akitte, her iki semen de karşılıklı verilmediği zaman, zimmettekinin zimmettekiyle yani borcun borçla satışı olur ki “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّمَ) عَنْ بَيْعِ الْكَالِي بِاَلْكَالِي” (Dârekutnî, 1996: III, 71; Hâkim, 2000: III, 882; Beyhakî, 1356: V, 290.); *Rasulullah (s.a) veresiye karşılığında veresiyenin satışını yasaklamıştır*. Çünkü semen tayin ile teayyün etmez, seminin teayyünü kabz iledir. Her iki bedelin teslim ve tesellümü peşin olarak aynı

mecliste olmalıdır. Bedellerden birinin hazır olmaması durumunda kabz gerçekleşmez (Kudûrî, 1271: II, 11; Serahsî, 1983: XIV, 3; Nevevî, 2003: el-Mecmu‘, X, 100). Hanefî, Mâlikî, Şâfî, Hanbelî ehlisünnet mezheplerinin hepsi sarf aktinde her iki bedelin karşılıklı kabzetmesi konusunda ittifak etmişlerdir (Kâsânî, V, 215; İbn Cüzey, s. 251; Şirbinî, ty.: II, 25; Buhûfî, 1982: III, 266).

Bu hükmün temeli konu hakkında Ebû Minhal şöyle demektedir: “Zeyd b. Erkam ve Bera b. Âzib’e sarf hakkında bir soru sordum, onlar da Peygamber (s.a.v) altının gümüşle veresiye satışını yasaklamıştır, dediler.” (Buhari, Buyû’, 2180; Müslim, Musâkât, 1589) Aynı konu hakkında Ebû Sâid el-Hudrî (r.a)’dan rivayet edildiğine göre: “Resulullah (s.a.v); altını altınla, gümüşü gümüşle eşit miktarda olmadıkça satmayınız ve birini diğerine tercih etmeyiniz. Bu ikisinden peşin olanı veresiye olarak satmayınız,” buyurmuştur. (Buhari, Buyû’, 2177; Müslim, Musâkât, 1584). Yine Ebû Minhal şöyle demektedir: “Ortağım hac mevsimine kadar veresiye gümüş satıp sonra da gelip bana bu yaptığımı söyledi ve ben de ona yaptığı bu satış işleminin doğru olmadığını söyledim. Ortağım bu satış işini pazarda yaptım bana kimse itiraz etmedi dedi. Ben, Berâ b. Âzib’in yanına gidip konuyla ilgili olarak ona sordum, o da dedi ki; Peygamber (s.a.v) Medine’ye geldiğinde biz bu şekilde alışveriş yapıyorduk, Peygamber (s.a.v) peşin olarak olduğunda bir sakınca yoktur, vadeli olduğu zaman faizdir, demiştir. Sen Zeyd b. Erkam’ın yanına git, çünkü o benden daha büyük tüccardır, dedi. Ben de Zeyd b. Erkam’ın yanına gidip konuyla ilgili olarak ona sordum; Zeyd b. Erkam da Berâ b. Âzib’in söylediği gibi söyledi...” (Müslim, Kitâbu’l-musâkât, 1589). Sarf aktinde -dövizler de buna dahil- cinsleri aynı olanların biri diğerinden fazla ya da vadeli olarak satılması caiz değildir. Sarf aktinin konuları (akdin mahalline konu da denilir) farklı cinsten olduğu zaman fazlalık caizdir, vadeli satışları caiz değildir (Mevsîlî, 1951: II, 41; İbnü’l-Hümâm, ty.: VI, 524; Haskefî, ty.: II, 47; Sübeytî, 1990: 652, 653).

İbn Rüşd, İbn Kudâme gibi birçok fakih bu konuda icma olduğunu söylemişlerdir (ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kudâme, 1972: IV, 354; VI, 113). İbn Münzir: “Bedelleri almadan önce sarf akdi yapan tarafların akid meclisinden ayrılmaları

*durumunda yapılan akdin fasit olacağı konusunda ilim ehli ittifak etmiştir,” demektedir. (İbn Kudâme, 1972: IV, 354; VI, 113; Şâfiî, 1961: III, 30; Tesûlî, 1991: II, 54; Adevi, ty.: II, 129; Hammad, 1978: 113, 114)*

Burada satıcı ve müşterinin icab ve kabulde bulunduktan sonra akid meclisinden ayrılmadıkları sürece karşılıklı bedellerin teslimi; akdin mahalli ile semeni ele, cebe, cüzdana, çantaya ve benzerlerine bırakmak suretiyle gerçekleşebilir (Bilmen, 1986: XI, 91). Bu konuda yaptığımız geniş çaplı araştırmalar ve ehli sünnet mezheplerinin kaynak eserlerinden edindiğimiz birikime dayanarak bizim kanaatimize göre; bu uygulamada “bedenen bir diğerinden ayrılmadan önce” deniliyor ancak akid meclisinin mantığına baktığımızda, burada meclis birliğinden kastedilen; “mekânın ve zamanın da içinde bulunduğu süreçtir,” şeklinde tanımlamamız gerekir kanaatindeyiz. Çünkü birisi Pekin’de olan diğeri de İstanbul’da olan akıdeyn arasında icab ve kabulde bulunmaları devam ettikleri *sürece* akid meclisi bozulmaz; yani ittihad-ı meclis devam eder. Diğer taraftan “*meclis dağınıkları toplar*” (Kâsânî, ty.: VI/137; İbnü’l-Hümâm, ty.: VI/253) ve “*yazmak konuşmak hükmünde ve mektubun açıldığı her mekân akid meclisi hükmündedir,*” (Kâsânî, ty.: VI/254) genel prensipleri akid meclisini sadece bedenen olmakla sınırlandırmıyor. Bu ilkeler günümüze de hitap ederek ve sınır ötesindeki mekanları ve zamanları da toplayarak akid meclisini akdin başlayıp devam ettiği *bir süreç* olarak ortaya koymaktadır. Ancak akid meclisinin hiçbir husumete ve tartışmaya mahal bırakmayan en ideal olanı bedenen, aynı mekân ve zamanda bulunmaktır. Çünkü bilindiği gibi coğrafyalar arasındaki saat farkı döviz kurları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte hadisi şerifte geçen *يَدًا بِيَدٍ* olma noktasında anlık iletiler ve hesaba kaydetmeler de bu saat farkı noktasında husumete mahal bırakmamaktadır.

Zira Bakî’ hadisinde anlatılan olayda Hz. Peygamber İbn Ömer’e, günün raiç kurunun esas alınması şartıyla, zimmete bulunan bedel yerine başka cins bir para verilmesinde sakınca olmadığını ifade etmiştir. Böyle bir durumda Hz. Peygamber (s.a.v) taraflar ayrılmadan işlemin tamam olmasını şart koşmuştur. Bu tür bir muamele, zimmette sarf niteliğindedir. Zimmette sarf işlemi de uluslararası küresel ticari işlemlerde akid meclisinin bir süreç olması gerektiğini desteklemektedir.

## 2.2. Borcun Borçla Satışı

Sarf akdinde iki bedelin ertelenmesi -akid sarf akdi olmasa bile- nas ve icma ile haram kılınan borcun borçla satışı kapsamına girer. Borcun borçla satışı da İbn Ömerden (r.ahm)'in: “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) عَنْ بَيْعِ الْكَالِي بِالْكَالِي” “*Peygamber (s.a.v) borcun borçla satışını yasaklamıştır.*” (Beyhakî, 1355: V/290; Hâkim, 2000: II/65; Dâra-kutnî, 1966: III/71; Tahavî, 1968: IV/21) rivayeti gereği caiz değildir. İbn Münzir de borcun borçla satışının caiz olmadığı konusunda fukahanın icması olduğunu belirtmektedir (İbn Kudâme, 1972: IV/186). Çünkü semen tayin ile teayyün etmez, ancak teslim edildiğinde teayyün eder. Her iki bedel de hazır olmalıdır; karşılıklı teslim edilmedikçe kabz gerçekleşmez (Kudûrî, 1271: II/11; Serahsî, 1983: XIV/3; Nevevî, 2003: X/100).

Sarf akdinde bedellerin karşılıklı olarak teslimi; altın ile altının, gümüş ile gümüşün, Euro ile altının, Dolar ile gümüşün, Türk Lirası ile altının satışı da olsa bütün para birimleri için gereklidir. Bu konuda ehl-i sünnet mezheplerinin ittifakı bulunmaktadır (Kâsânî, ty.: V/215; İbn Cüzey, ty: 251; Şirbinî, ty.: II/25; Buhûtî, 1982: III/266).

Görüldüğü gibi Şâri' sarf akdinde her bir bedelin akid meclisinde kabzedilmesinin gerekli olduğunu şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde altını çizdiği altın ve gümüşü bir kenara bırakın semeni olan her şeyde borcun borçla satışını yasaklamıştır. Altın ve gümüş semenî olmakla birlikte aynı zamanda ribevî mallar sınıfına da girmektedir (Cessâs, 1917: II/467; Havhate, 1993: 119; Hammad, 1978: 127).

Borcun borçla satışı denildiği zaman modern işlemlerden menkul kıymetlerde “takas merkezi” gündemimize gelmektedir. Menkul kıymetlerin teslimi Takas Merkezi eliyle yapılmakta olup, satılan menkul kıymetler ve bunların bedelleri de takas merkezinden alınmaktadır. Buğday borsasında satılan buğday, alıcısı tarafından fiilen teslim alınır ve sanayide tüketilir; malî piyasalarda ise alınıp satılan kıymetler tüketilmezler. Malî piyasa kıymetleri ya da bunların bir bölümü olan menkul kıymetler tüketilmeyen; elden ele dolaşan metalardır. Bu sebeple alım-satım sonucunda bunların fiilen teslimi gerekmediği gibi, fiili teslim gereksiz külfet oluşturur

(Karslı, 1994: 269). Dolayısıyla takas merkezinde yapılan işlemde bir gecikme söz konusudur. Ancak buradaki gecikme paranın parayla satışı konusunda değildir; menkul kıymetlerin alım satımındaki gecikmedir, dolayısıyla alım satımın sıhhatine hiçbir zarar vermez. Akid varlık kazanmıştır, kabz gerçekleşmediği için sadece tamamlanması gecikmiştir.

Takas merkezindeki bu gecikme sarf akdi/forex işlemleri konusunda olmuş olsaydı hadiste ifadesini bulan “هاء و هاء” gerçekleşmediği için gerçekleştirilen bu sarf akdi veya forex işlemi caiz olarak kabul edilmez. Zira Mâlik b. Evs’ten rivayet edilen hadise göre; Mâlik b. Evs 100 dinar bozdurmak ister, Talha b. Abdullah bu parayı bozmak ister. Yapılan pazarlık sonunda elindeki altınları 100 dinara vermek üzere anlaşılır. Talha b. Abdullah altınları almak üzere hurmalığa gider. Hz. Ömer bu olayı duyunca, karşılıklı bedeller alıncaya kadar akid meclisinden ayrılmamaları gerektiğini söyler. Resulullah (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur: “الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رَبًّا، إِلَّا هَاءَ وَ هَاءَ *altın altınla peşin peşin olmadıkça faizdir*, (Buharî, “Buyû”, 76; Müslim, “Müsâkât”, 17.) Ömer (r.a) ve İbnü’l-Esir “إلا هاء و هاء” ifadesini tarafların meclisten ayrılmamaları olarak değerlendirmiştir (Malik b. Enes, “Buyû”, 17; İbn Kudâme, 1972: VI/112, 113; Askalânî, ty.: IV/378). Burada Hz. Ömer 15-20 metrelik bir mesafeye bile müsaade etmemiştir. Ancak akıdeynin her ikisi de henüz pazarlık bitmeden altınların olduğu yere kadar birlikte giderlerse yukarıda zikrettiğimiz gerekçeler nedeniyle akid meclisi bozulmamış olur.

Yani “müşterinin hesabına *vedîa* olarak bırakılan banka çekinin daha sonra çekin ait olduğu diğer bankadan kıymetini tahsil işleminin *takas odasındaki* gerçekleşmesi (Karadâğî, 1990: 590) esnasındaki gecikme إ لا هاء و هاء kapsamında değerlendirilir. Ancak toplumun kaçınılmaz ihtiyacı sebebiyle arâya akdi<sup>1</sup> müzabene akdinin aksine caiz olmuştur (Askalânî, ty.: 173; Schacht, 1986: 60). Oysa Resulullah (s.a.v) kuru hurma karşılığında taze hurma satmayı yasaklamış ve “*bu ribadır, bu müzabenedir*,” (Müslim, “Buyû”, 14; Makdisî, 1984: 161; Askalânî, ty.: 173) buyurmuştur. Bu şekilde zaruret olmadığı halde toplumun buna ihtiyacına binaen istihsanen caiz olan bir durumda uluslararası ve çok yüksek meblağlardaki miktarlarında takas odasındaki gecikmesi istihsanen caiz görülebilir.

Kaldı ki “süftece de” caiz görülen ve Peygamber (s.a.v) tarafından yasaklanmayan bir uygulamadır. İslâm tarihinde bir nevi bankacılık işlevi de görmekte olan sarraflar, şehirler ve ülkeler arasında paranın güvenli olarak naklini sağlıyorlar; bunun için de süftece uygulamasından faydalanıyorlardı. Bu uygulamada İbn Abbâs ve Abdullah b. Zübeyr tacirlerden Mekke’de gümüş para alıyor, sonra da durumu ifade eden belgeyi onlara Basra ve Kûfede’ki işaret ettikleri kimselere gönderiyorlardı. Tacirler bu şekilde ödedikleri meblağları tarif edilen yerde tahsil ediyorlardı (Salih, 1953: 264; Bayındır, 2005: 14). Haliyle süftece yapılan belgede yazılı olan paranın teslim edilmesi hayli bir zaman almaktadır. Kanaatimizce İslam toplumunun iktisadi faaliyetlerini devam ettiren, ticari faaliyetlerini canlı tutan ve “Beyu’l-arâyâda” olduğu gibi toplumun ihtiyacını gideren bu tarz gecikmeler de caiz olarak kabul edilmelidir. Zira sınırların ortadan kalktığı küresel bir dünyada, güçlü sermaye akışlarının olduğu ticari bir ortamda bulunduğumuz unutulmamalıdır. Böyle bir ortamda bu tür gecikmelerin بَيْعُ الْكَالِي بِالْكَالِي kapsamında değerlendirilmeyeceği kanaatindeyiz. Aksi halde önceki konularda da izah ettiğimiz gibi yerel ya da küresel hareketliliklerin sürekli canlı olması sebebiyle paranın değeri artacak ya da azalacaktır ve mutlaka taraflardan birine karşılıksız fayda sağlayacaktır.

Kaldıraçlı (marjlı) forex işlemleri/*el-Bey’u bi’l-hâmiş* (Samar, 2014: 1183) konusuna gelince; bu işlem, bir sözleşme kapsamında bankanın müşteriye, yatıracağı teminat miktarının belirli bir katı kadar döviz alıp satma limiti tanınması olarak tanımlanmaktadır. Nitekim kaldıraçlı/marjlı döviz satım işleminde spot döviz (sarf akdi) işlemlerinin aksine yatırımcıların ellerindeki para miktarından çok daha fazla miktarda döviz alıp satma limiti tanınması söz konusudur. Buna göre kaldıraçlı/marjlı forex işleminde aracı kuruluş (banka vs.) müşteriye, yatırdığı teminat miktarının belirli bir katına kadar döviz alım satımında bulunma limiti tanınmaktadır. Ancak müşteriye ne hesaba yatırmak suretiyle ne de elden hiçbir şekilde ödeme yapmaz. Müşteri kendisine tahsis edilen limit çerçevesinde kâr ve zararı kendi hesabına olmak üzere forex işlemi yaptıran kuruluşa döviz alması veya satması hususunda talimat verebilmektedir. Kâr etmesi durumunda kazanç miktarı yatırdığı teminata

eklenir. Zarar ederse, zarar miktarı yatırdığı teminat miktarıyla sınırlı olmak kaydıyla teminattan düşülür. Banka ise yapılan işlem başına komisyon adı altında belirli miktarda ücret alır (Öztop, 2013; Durmuş, 2014). Burada bankanın komisyon adı altında almış olduğu para *karşılığı olmayan bir fazlalıktır*; bu da bir nevi sarf akdi olan marjlı forex işlemi faize dönüştürmeye yeterlidir. Çünkü İslam hukukunda uygulanagelen, hadis olduğu kesin bilinmemekle birlikte faizle ilgili olan hadislerin mantığıyla da tutarlı olan ve hadis olarak da kabul gören *كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ نَفْعًا فَهُوَ رِبًا* (Mevsîlî, 1951: II/33; Alauddin el-Hindi, 2012: VI/238) kaidesi gereğince ribadır yani faizli bir işlemdir. Kaldı ki yapılan bir işlemde riba şüphesi bile bulunuyorsa riba olarak kabul edilir (Mevsîlî, 1951: II/32). Diğer taraftan emisyonunda da olmayan, piyasada da bulunmayan ve yatırılan teminattan 50 kat 100 kat fazlası kredi olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bir kimsenin kabzında bulunmayan parayla işlem yapılmıştır. Resulullah (s.a.v) hükmen veya hakiki olarak kabzedilmeyen malın satışını yasaklaması (Buhârî, “Buyû”, 55; Müslim, “Buyû”, 8) sahip olunmayan parayla tasarrufta bulunmanın da yasak olmasına bir delildir. Zira bir kimsenin satın aldığı bir şeyi kabzdan önce satması caiz olmadığı gibi; mülkiyetini tevliye ve işrak yoluyla devretmesi de câiz değildir. Çünkü tevliye, sahip olduğu şeyin mülkiyetini sahip olduğu maliyetten bir başkasına devretmektir. İşrak ise sahip olduğunun miktarınca sahip olduğu şeyin miktarının yarısının mülkiyetini başkasına devretmektir (Serahsî, 1983: XIII/8). Diğer taraftan kaldıraçlı forex kuruluşuyla yapılan anlaşmadan sonra yatırılan teminatın kat kat fazlasının kullanılması içinde aldatma bulunan veya aldatmaya götüren bir alışveriştir; yani beyu'l-garardır (Nemlî, 2000: VI/454). Çünkü yatırımda bulunan kimse sahip olduğu, yatırdığı teminat 50-100 katını kullanarak işlemler gerçekleştirmektedir. Her yapılan işlemde zarar da edilse kâr da edilse banka veya forex kuruluşu komisyon almaktadır; bu da bir beyu'l-garardır; Peygamber (s.a.v) de beyu'l-gararı yasaklamıştır (Müslim, Kitâbu'l-buyu', no: 1513). Kaldıraçlı (marjlı) forex'in durumu; bir kimsenin fiyatı 12 bin TL olan kayıp ineğini satmaya niyetlenip de bir başkası da ondan söz konusu bu malı 8 bin TL'ye satın almak istemesine benzer. Bu işlem gararlı veya riskli alım satımlardan

biridir. Şayet müşteri olan kimse kayıp ineği bulsa mal sahibi 4 bin TL zarar edecek; müşteri kayıp ineği bulamazsa 8 bin TL zarardadır. Diğer taraftan müşteri kaybolan şeyi bulunduğu anda onun artmış ya da eksilmiş veya onda başka bir ayıbın ortaya çıkmış olacağını da bilemez. İşte bu en tehlikeli alışverişlerdendir (Nemli, el-2000: VI/454).

Zira beyu'l-garardaki yasak bey' akdinin önemli konularından biridir. Bu konunun içine; kaçan kölenin, ma'dumun, belirsiz şeylerin, teslimi mümkün olmayanın, satıcının mülkiyetine girmemiş olanların, denizdeki balıkların, memedeki sütün, ana karnındaki yavrunun satışı gibi birçok mesele girer. Bu sayılanların hepsinin satışı batıldır. Çünkü bunlar bir aldatma satışdır (Nevevî, 2004: III/1153). Kaldıraçlı (marjlı) forex işlemleri de özellikleri itibariyle bu satışın içine girmektedir. Bu tür bir işlem *karşılığı olmayan yüksek miktarlarda kredi kullanılarak* Allah Teâlâ'nın ayetle haram kıldığı kumara benzemektedir. Kumarın haramlığı konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.*” (Maide, 5/90) ayetiyle de örtüşmektedir. Zira yapılan işlemlerden –bir an için caiz olduğunu düşünsek- zarar edildiği takdirde bankaya veya forex kuruluşuna yatırılan teminat o zararı karşılayamadığı gibi telafisi çok zor borçlara da sokacaktır. Bankaya veya forex kuruluşu yapılan her işlem için almış olduğu komisyonla her durumda kazanmaktadır. Zaten kumar da uğraşan kimsenin kaybetmesi ya da kazanması aldığı riske dayalı olan muamelelerin hepsini içine alır (TCK, Madde 228) Kumar: “*kumar, tarafların ortaya koydukları bir malı veya menfaati, baştan kimin kazanacağı, kimin elde edeceği belli olmayan bir iş ve işlem sonunda -taraflardan- birinin kazanması, alması, kendine mal etmesidir,*” (hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0447.htm)” şeklinde tanımlanmaktadır. Çünkü döviz fiyatının yükselmesinde ya da düşmesinde -belki dövizin erimesinde- tarafların herhangi bir rolü ve müdahalesi yoktur. Tarafların her biri döviz satış kendisinin kazanması ihtimaliyle kaldıraçlı forex işlemlerine girmiştir. Yani kumarın tanımda olduğu gibi “*kimin elde edeceği belli olmayan*” bir özelliktedir. Bir çeşit kumardır. Bu tarz belirsizliklerin de sarf akdinde yeri yoktur; çünkü sarf akdinde bedellerin tamamının *يَدًا بِيَدٍ مِّثْلًا مِّثْلًا* yani “*peşin olarak ve eşit*



*miktarlarda*” kabzı gerekmektedir. Rıbe'n-nesie kapsamına girmemesi için bedellerin bir kısmını geciktirmek bile caiz değildir.

Yine bu konuda Abdullah b. Ömer'in babasından rivayetle o şöyle demiştir:

”عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ : لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ، إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا الْوَرَقَ بِالْوَرَقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا الْوَرَقَ بِالذَّهَبِ، أَحَدُهُمَا غَانِبٌ، وَالْآخَرُ نَاجِرٌ، وَإِنْ اسْتَنْظَرْتَ إِلَى أَنْ يَلِجَ بَيْتُهُ فَلَا تُنْظِرُهُ، إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ الرَّمَاءَ وَالرَّمَاءُ هُوَ الرِّبَا“

*Altını altın ile misli misline olmadan satmayınız ve fazlalaştırmayınız. Sikke (gümüş para) ile sikkeyi misli misline olmadan satmayınız ve fazlalaştırmayınız. Altını sikke (gümüş para) ile biri mevcut diğeri yokken satmayınız, evine gidip gelene kadar izin istese buna müsaade etmeyiniz. Muhakkak ki ben sizin hakkınızda ramadan/fazlalıktan korkuyorum, rama da/fazlalık da ribâdır* (Beyhakî, 1994: V/284; Zeylaî, 1973: IV/56); buyurmuştur. Zaman unsurunun önemine binaen Efendimiz (s.a.v) eve gidip gelmeye bile müsaade etmiyor ki bu zaman farkı ribe'n-nesiedir. Bir diğer unsurda “biri mevcut diğeri yokken” satış yapmaya izin vermiyor ki izin vermemesi ribe'n-nesie olduğunu göstermektedir. Bir diğeri de para birimlerinden birinin diğeri fazla olmamasıdır ki bu da ribe'l-fadl olarak tanımlanır. Bu üç temel prensibin ihlal edildiği her türlü sarf akdi caiz olarak kabul edilmez. Bu üç temel prensibin üçü de *kaldıraçlı (marjlı) forex* işlemlerinde ihlal edilmektedir.

### Sonuç

Bütün sarf işlemlerinde semen olan veya semenilik özelliği taşıyanlar işleme tabi oldukları zaman aranacak iki temel unsur bulunmaktadır. Bütün paralar semenidir, havale, süftece, çek ve benzeri kıymetli evraklar da semenilik özelliği taşır. Trampa da ise önce verilen semendir. Çünkü semen tayinle teayyün etmeyip ancak kabz ile teayyün eder. Bunlardan kuvvet bakımından öncelikli olanı “مِثْلًا بِمِثْلٍ” olmasıdır. Çünkü Peygamber'in (s.a.v) veda hutbesinde “*kaldırdığım ilk faiz de Abdulmutallib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir,*” ifadesiyle faizin ana unsuru olan karşılıksız fazlalığa yani ribe'l-fazla vurgu yapılmıştır. Ona göre kuvvet derecesi bakımından ikinci sırada geleni “يَدًا بِيَدٍ” olmasıdır. Bu her iki

unsur da dün de bu gün de ve gelecekte de ihlal edildiği zaman husumete, nizaya yol açacak özelliğindedir ve İslam ekonomisine vereceği zararların da pek çok boyutu bulunmaktadır. Kumarda, faizde, tefecilikte de her iki taraf anlaşılabilir, o anda niza olmayabilir, ama bu tür işlemler her zaman niza, husumet ve kavgalara kabiliyetli işlemlerdir. Zira para ve parasal işlemler kervanlarla ticaret yapıldığı dönemde de itibari değere sahiptir, internetten elektronik ortamda alışveriş yaptığımız bu dönemde de itibari değere sahiptir.

Bu iki özelliği ihlal eden hangi işlem olursa olsun faiz gerçekleşmiş olur ve hukuki bakımdan sonuç doğurmaz ve böyle bir akid geçersiz olur. Zira biri ribe'n-nesieye/veresiye faizine, diğeri de ribe'l-fadla/fazlalık faizine sebep olmaktadır. Adı ne olursa olsun, kaldıraçlı (marjlı) forex de olsa, döviz satma vaadi de olsa bu iki unsuru barındırdığında faiz, garar, zarar gerçekleşir ve yapılan sarf işlemleri caiz olmaz. Herhangi bir husumet neticesinde mahkemeye başvuru yapıldığı zaman muhatap alınmaz. Ribe'l-fadl söz konusu olduğu zaman burada yapılan işlem bir bey'akdi olması hasebiyle aslı itibariyle caizdir, alınan fazlalık faizdir. Bu fazlalık akdi fasit kılar ancak fazlalık iade edilirse akid sahihe dönüşür.

Diğer taraftan ticari işlemlerin kaçınılmaz unsuru olan çek ve benzeri değerli kağıtlarla sarf işlemleri gerçekleştirildiğinde bankaların takas odalarında bekletmesi ve zaman bakımından gecikme söz konusudur. Bu gecikme de yukarıda zikredilen naslar gereği ribe'n-nesieye yol açmaktadır, ancak burada küresel ticaretin gereği İslam toplumunun da gerçek manasıyla ihtiyacı söz konusudur. Bu durumda tıpkı Resulullah (s.a.v)'in "beyu'l-arâya'ya" toplumun ihtiyacı sebebiyle (ribe'l-fazl gerçekleşmesine rağmen) istihsanen cevaz vermesinde olduğu gibi takas odalarında gerçekleşen gecikmelere de istihsanen cevaz aranır. Çünkü milyarlarca ödemenin söz konusu olduğu bir işlemde araya sahte paranın girmesi, parayı saymanın zaman alması, çalınma ve kaybetme riski gibi birçok sıkıntı ihtimal dahilindedir. Kanaatimize göre; bu ve buna benzer içinde kasıt barındırmayan, faiz niyeti olmayan, husumete yol açmayan, İslam ekonomisini dumura uğratmayan her türlü küresel sarf işlemlerinde "*toplumun ihtiyacı*" dikkate alınmalıdır.

## Sonnotlar

Müzâbene, ağacın üzerindeki miktarı belli olmayan meyveyi, miktarı belli olan kuru veya olgun meyve ile mübadele etmektir. Bunda taraflardan birinin aldanma riski bulunduğu için yasaklanmıştır. Ancak ticari amaçla olmaksızın, sadece aile fertlerinin yemesine yönelik, az miktardaki mübadeleye izin verilmiştir buna da beyu'l-arâya denilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, İstanbul 1993, s. 397.

## Kaynakça

- Adevî, Ali b. Ahmed b. Mükerrmillah es- Saidî. Hâşiye alâ Kifâyeti't-talibi'r-rabbânî. Beyrut: Darü'l-fikr.
- Ali Haydar Efendi (1330). Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm. İstanbul: Hukuk Matbaası.
- Askalânî, İbn Hacer Ebü'l-fazl Şehabeddin Ahmed. Fethu'l-Bârî bi-şerhi sahihi'l-Buhârî. Beyrut: Dârü'l-ma'rife.
- \_\_\_\_\_, Buluğu'l-merâm min edilleti'l-ahkâm. Beyrut: Darü'l-muktebes ty.
- Bayındır, Servet (2005). İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (1356). es-Sünenü'l-kübrâ. Haydarabad: Dâiretü'l-maârifî'l-Osmaniyye.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1986). Hukuku İslâmiyye ve Istilâhtât-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus (1982). Keşşâfu'l-kınâ' 'an metni'l-iknâ'. Beyrut: Dârü'l-fikr.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali (1917). Ahkâmu'l-Kur'ân, yy.: Matbaatü'l-evkâfi'l-İslâmiyye.
- Çeker, Orhan (1994). "Mecelle'de Ele Alınmayan Üç Konu: Faiz, Sarf ve Karz". Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 5, Sayı: 5, Konya.
- \_\_\_\_\_(2016). *Fıkıh Dersleri 1*. Konya: Tekin Kitabevi 2016.
- Dârekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (1966). Kahire: Dârü'l-mehasin.
- Ertuğrul, Ahmet (1994). Para Teorisi. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Hakim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed Hakim en-Nisaburi (2000). el-Müstedrek ale's-Sahihayn. Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz.

- Hammad, Nezhir Kemal (1978). el-Hıyaze fi'l- ukûd fi'l-fıkhı'l İslâmî. Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-beyân.
- Haskefî, Alaeddin Muhammed b. Ali b. Muhammed ed-Dımaşkî. ed-Dürü'l-muhtâr fi şerhi Tenviri'l-ebşâr. yy.
- Havhâte, İzzeddin Muhammed (1993). Nazariyyetü'l-akd fi fıkhı'l-İslâmî. Cidde.
- Hindî, Ali el-Muttaki b. Husamuddin (2012). Kenzu'l-ummâl. Beyrut: Darü'r-risaletü'l-alemiyye.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî. el-Kavaninü'l-fikhiyye, Beyrut: Dârü'l-kalem.
- İbn Hazm, Muhammed Ali b. Ahmed. el-Muhallâ bi'l-âsâr. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (1992). el-Muğnî. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabi.
- İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed Mısırî (1993). el-Eşbah ve'n-nezâir. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubî (1997). Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid. Beyrut: Dârü'l-ma'rife.
- İbnü'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdi'l-vâhid es-Sivasî (ty.). Fethu'l-kadîr, Beyrut: Dâru'l-fıkr.
- Jevons, William Stanley (2018). Money ve The Mechanism of Exchange. New York: D. Appleton ve Co, [www.econlib.org/library/YPDBooks/Jevons](http://www.econlib.org/library/YPDBooks/Jevons), (erişim tarihi: 16.08.2021).
- Karadâğî, Ali Muhyiddin (1990), "el- Kabz", Mecelletü Mecmer' Fıkhı'l-İslami, sy. VI/1, Mekke: Munazzamatü mu'temeri'l-İslami.
- Kâsânî, Alauddin Ebü Bekir b. Mes'ud. Bedâi'u's-sanâî fi tertibi's-şeraî'. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye.
- Kefrâvî, Avf Mahmûd. en-Nukûd ve'l-mesârif fi'n-nizâmi'l-İslâmî. İskenderiye: Dârü'l-câmiati'l-Mısriyye.
- Kudûrî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed (1271). el-Kitab, İstanbul: Dârü't-tibâati'l-âmire.
- Makdisî, Ebü Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Müflih b. Muhammed İbn Müflih (1984). el-Muharrer fi'l-hadîs. Beyrut.
- Mevsilî, Ebü'l- Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (1951). el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr. İstanbul: Mektebetü'l-İslamiyye.

- Mishkin, Frederich S. (2001). The Economics of Money, Banking & Financial Markets, Toronto.
- Nemlî, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdülber (2000). el-İstiskâr. Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Nuri (2003), Kitâbu'l-mecmu' şerhi'l-Mühezzeb. Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb.
- \_\_\_\_\_ 2004. Şerhu'n-Nevevi ala sahihi Müslim. Riyad: Mektebetü'r-rüşd.
- Orhan, Osman Z. & Seyfettin Erdoğan (2007). Para Politikası. Ankara: Özkan Matbaacılık.
- Öçal, Tezer & Ömer Faruk Çolak (1999). Finansal Sistem ve Bankalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özyurt, Hasan (2003). Para Teori ve Politikası. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Parasız, İlker (2005). Para, Banka ve Finans Piyasalar. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Paya, M. Merih (2002). Para Teorisi ve Para Politikası. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Salih, Ahmed Ali (1953). et-Tanzimâtu'l-ictima'îyye ve'l-iktisâdiyye fi'l-Basra. Bağdad: Matbaatü'l-maârif.
- Samar, Mahmut (2018). "Yatırım Aracı Olarak Kaldıraçlı/Marjlı Forex İşlemi ve Fıkhî Değerlendirmesi. Çukrova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 18, Sayı: 2, Temmuz-Aralık.
- Schacht, Joseph (1986). An Introduction to Islamic Law. (Çev. Dağ, Mehmet/Şener, Abdulkadir). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Senhûrî, Abdürrezzak Ahmed (1990). Mesâdiru'l-hak fi'l-fikhi'l-İslâmî. Kahire: Camiatü'd-devli'l-Arabîyye.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (1983). el-Mebsût. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sübeytî, Suud b. Mes'ud (1990). "Kabz", Mecelletü mecmai' fıkhi'l-İslami. Mekke: Dâru'l-ilm li't-tibâa ve'n-neşr.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris (1961), Kitâbu'l-Üm. Kahire.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1993). Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr. Kahire: Daru'l-hadis.
- Şirbinî, Şemseddin el-Hatib Muhammed b. Ahmed el-Kahiri. Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-minhâc. Beyrut: ty.

- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme Ezdî Hacrî Mısrî (1968). Şerhu Meânî'l-âsâr. Kahire: Matbaatü'l-envari'l-Muhammedi.
- Tesûlî, Ebû'l-Hasan Ali b. Abdusselam (1991). el-Behce fî şerhi't-Tuhfe. Beyrut.
- Tunay, Kaşif Batu (2014). Makroekonomi Teori ve Politika. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Üstünel, Besim (1975). Makro Ekonomi. Ankara: Kurtuluş Matbaası.
- Zerkeşî, Bedreddin (1998). en-Nüket 'alâ Muqaddimeti İbni's-Şalâh. Riyad: Edvâü's-Selef.
- Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed (1973).
- Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-Hidâye. yy.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye. <http://hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0447.htm> (erişim tarihi: 28.08.2021)

### Extended Abstract

Foreign exchange transactions of money in different currencies are considered as "Sarf Akdi" in Islamic law. Currency transactions, in other words, "sarf contract" transactions, are disciplined within some principles that are not left unattended, as in other areas of Islam. The boundaries of this discipline are mostly determined by the sunnah, which is the second of the main sources of Islamic law. The importance of the principle of immediate sale of money for money as *مَثَلًا بِمَثَلٍ* in Islamic law gains greater significance today. Because in today's global money markets, the value of money rises or decreases instantly. We need to reveal the nature, properties and functions of money which is the main object of the sarf contract.

As the most distinctive feature of money, it is considered a medium of exchange that can be accepted by everyone in all societies and so it has its characteristics and nominal value. Money is an object of value to everyone, used to pay for goods and services or repay debts. Although money has many functions such as stimulating markets, gaining power, influencing income distribution, and so on, it is possible to gather certain functions under three main topics: being a measure of value and a unit of account, being a medium of exchange, being a store of value.

On the other hand, there are five properties that money should have. These; portability, durability, divisibility, homogeneity, and inimitability. Its portability feature provides ease of use, making it easy to carry money and transfer it to different payment points. The durability feature comes from the necessity of the physical durability of the commodity used

as money. Divisibility is a property that arises from the need for money to be divided in such a way as to handle any purchase. Homogeneity means that the means of payment used as money are homogeneous. The non-imitation feature requires that the means of payment used as money be publicly recognizable. Sarf contract accordingly; is the sale of money for money.

Sarrafs served as a kind of banking in the history of Islam. They ensured the safe transfer of money between countries and settlement centers, and for this, they benefited from the "suftece" application. Two basic elements are important regarding the exchange of money with money. One of these is the sale of the quantities in equal amounts, that is, in cash. Thus, the contract of expenditure becomes a "bad contract". Another important factor is the position of selling the debt on debt.

Consumption contract is binding on both parties. Cannot be broken unilaterally. Money exchange contract (sarf contract). It is stipulated in terms of the validity of the contract of nas and icma, that the parties making a consumption contract must mutually hand over the costs before leaving the contracting council. Otherwise, the contract will be void. Because the embezzler can be sold with the embezzler so the debt with the debt. For the debt not to be sold with debt, both prices must be present in the sarf contract.

The basis of this ruling is the following hadith, which was narrated from Abu Minhal: "Messenger of Allah; Do not sell gold for gold and silver for silver, and do not prefer one over the other. Do not sell one of these two on credit." According to what is narrated from Abu Minhal: "My partner sold silver on credit until the pilgrimage season and then came to me and told me that he had done this, and I told him that the sale he had made was not correct. My partner said that I did this sales job in the market and nobody objected to me. I, Berâ b. I went to Âzib and asked him about the subject, and he said; When the Prophet (pbuh) came to Madinah, we were shopping in this way. Sen Zayd b. "Go to Erkam, because he is a bigger trader than me," he said. I also Zayd b. I went to Erkam and asked him about the subject; Zayd b. Erkam also Barâ b. He said as Âzib said."

Here, as long as the seller and the customer do not leave the contracting council after the offer and acceptance, the delivery of the mutual prices can be realized by leaving the place of contract and semen in hand, pocket, purse, bag and the like. In this application, it is said "before separating from one another physically", but when we look at the logic of the contracting council, what is meant by the unity of the assembly is; We need to define it as "the process involving space and time". Because as long as the offer and acceptance between

the parties to the contract, one of which is in Beijing and the other in Istanbul, continues, the contracting council will not be broken, that is, the union will continue. These principles, by addressing the present day and collecting the places and times beyond the borders, reveal the contracting council as a process in which the contract begins and continues.

Because, in the incident described in the hadith of Baki, Hz. The Prophet stated to Ibn Umar that there is no harm in giving another type of money instead of embezzlement, provided that the current market rate is taken as a basis. In such a case, Hz. The Prophet stipulated that the transaction should be completed before the parties separated. Such treatment is consumable in embezzlement. The embezzlement process also supports the need for the contracting council to be a process in international global business transactions.

Postponement of two prices in the contract of exchange of money with money is within the scope of selling the debt made haram by nas and ijma. Selling debt with debt is also Ibn Umar's (r.ahm): "The Prophet (s.a) forbade the sale of debt with debt," it is not permissible according to the narration. Mutual delivery of the costs in the contract of sarf; Required for all currencies, even if it is the sale of gold and gold, silver and silver, euro and gold, dollar and silver, Turkish lira and gold. As it can be seen, the ruler forbade the sale of debt with debt in everything that has semen, let alone gold and silver, which he underlined without leaving any doubt that each price must be collected in the contracting assembly. When it comes to selling debt with debt, the "clearing center" in securities, one of the modern transactions, comes to our agenda. The wheat sold in the wheat exchange is received by the buyer and consumed in the industry; In the financial markets, the assets that are bought and sold are not consumed. Therefore, there is a delay in the transaction at the clearinghouse. However, the delay here is not about the sale of money for money, it is the delay in the buying and selling of securities, so it does not harm the health of the trade. If this delay at the clearinghouse had been about the consumable contract/forex transactions, since the "هاء و هاء" expressed in the hadith did not take place, this consumable contract or forex transaction would not be considered permissible. Because Malik b. According to the hadith reported from Evs; Malik b. Evs wants to exchange 100 dinars, Talha b. Abdullah wants to change this money. At the end of the bargain, they agree to give their gold against 100 dinars. Talha b. Abdullah goes to the date palm to get the gold. Hz. When Omar heard this incident, he said that they should not leave the contracting council until they received mutual fees. The delay during the realization of the bank check deposited as a deposit to the customer's account from



the other bank to which the check belongs, in the clearing house, is considered within the scope of *إلا هاء و هاء*. However, due to the inevitable need of the society, the Araya contract was permissible, unlike the Müzabene contract. However, the Messenger of Allah forbade selling fresh dates in exchange for dried dates and said, "This is riba, this is arguing." In this way, in a situation where there is no necessity but as "istihsan" permissible due to the need of the society, it may be considered permissible to delay in international and very high amounts in the clearing house. In our opinion, such delays that continue the economic activities of the Islamic society, keep its commercial activities alive and meet the needs of the society, as in "Beyu'l-arayada", should also be accepted as permissible. It should not be forgotten that in a global world where borders have disappeared, we are in a commercial environment with strong capital flows. In such an environment, we believe that such delays will not be considered within the scope of *بَيْعُ الْكَالِي بِالْكَالِي*.

As for leveraged (margin) forex transactions/al-Bay'u bi'l-hamis; This transaction is defined as the bank granting the customer a limit to buy and sell foreign currency up to a certain multiple of the amount of collateral to be deposited within the scope of a contract. In leveraged/margin forex transactions, the intermediary institution (bank, etc.) gives the customer a limit to buy and sell foreign currency up to a certain multiple of the amount of collateral deposited. However, it does not make any payments to the customer either by depositing it into the account or by hand. The customer can instruct the forex trading institution to buy or sell foreign currency, with profit and loss for his account, within the limits allocated to him. In case of making a profit, the amount of profit is added to the collateral he deposited. In case of loss, the amount of loss is deducted from the guarantee provided that it is limited to the amount of collateral deposited. The bank charges a certain amount of fee under the name of the commission per transaction. Here, it is an excess of money that the bank has received under the name of commission, which is sufficient to convert the margin forex transaction, which is a kind of sarf contract, into interest. Because, it is a transaction with interest under the rule of *كُلُّ قَرْضٍ جَزْءُهُ رِبَاٌ*, which is applied in Islamic law, consistent with the logic of hadiths related to interest, and accepted as hadith. 50 times 100 times more than the deposited collateral, which is neither in emission nor in the market, is used as a loan. Therefore, a transaction was made with money that was not in anyone's pocket. The fact that the Messenger of Allah forbade the sale of goods that were not received legally or genuinely is evidence that it is also forbidden to make savings with money that is not owned. On the other hand,

after the agreement with the leveraged forex institution, the use of many times more of the deposited collateral is a trade that involves cheating or leads to cheating, that is, "beyu'l-garar". The status of leveraged (margin) forex; It is like a person intending to sell his lost cow, whose price is 12 thousand TL, while another wants to buy this property from him for 8 thousand TL. This is one of the profitable or risky trades. If the customer finds the lost cow, the owner will lose 4 thousand TL; If the customer cannot find the lost cow, 8 thousand TL is lost. On the other hand, when the lost thing is found, the customer cannot know that it will have increased or decreased or another defect will have appeared on it. This is one of the most dangerous trades. Hence, the parties do not have any role or intervention in the rise or fall of the foreign exchange prices or in the melting of the exchange rates.